

Wat er in de kist zat ★★☆☆

Van de bewaarder van het archief, de zesde dag van maart

Aan de bestuurder van Almara

Bij uw opdracht hoort een kist. Wij hebben ze niet eerder opengedaan dan vandaag, want wat erin zit is ouder dan alles wat u van uw eiland weet. Twee afwrijfsels van steen, één blad uit een register, en een zegel dat niemand van ons herkent.

De stenen stonden bij de bron in de Drie Ruggen. Er zijn er twee, en samen dragen zij twaalf wetten van de mensen die vóór u op Almara woonden. Zij zijn zonder nummer gehakt; u zal ze zelf moeten tellen om te weten welke de achtste is.

Het registerblad is jonger. Het is bijgehouden door de waterschrijver van het eiland in het jaar 1247, het jaar van de droogte, en het gaat over een ruzie om water die de raad van toen beslecht heeft. Wij vinden dat hij ze verkeerd beslecht heeft. Oordeel zelf.

Doe met deze stukken wat een bestuurder ermee doet: lees ze traag, vergelijk ze, zoek waar ze elkaar tegenspreken en verbeter wat oneerlijk is. Daarna tekent en plakt u op het grote blad waar uw eigen eiland gebouwd wordt. Wat u daar vastlijmt, staat er voorgoed.

Twee afwrijfsels van gehakte steen, één registerblad en een zegel aan een lint.

`superplus08/b_kist_met_twee_afwrijfsels.jpg`

- 1 Zet in je eigen woorden op wat er in de kist zat en wat je met elk stuk gaat doen. Schrijf achter elk stuk één vraag die je eraan wil stellen.

DE EERSTE STEEN ★★★

Twaalf wetten, zonder nummer gehakt. Op deze steen staan de artikelen één tot zeven.

WETBOEK

WAT ER BOVEN DE EERSTE STEEN STAAT

Dit is het wetboek dat de stichters in twee stenen lieten hakken bij de bron, in het jaar 1183. Twaalf artikelen, en geen dertiende. **Wat vooraan staat, weegt zwaarder dan wat achteraan staat:** zo heeft de eerste vergadering het gewild.

De eerste steen — de artikelen één tot zeven

- 1 Beide oevers van de Slingerrivier behoren aan het eiland en aan niemand in het bijzonder. Wie er woont, mag er water putten; niemand mag er een muur of een dam bouwen die het water tegenhoudt.
- 2 Recht op drinkbaar water heeft iedere inwoner van Almara, vanaf de eerste dag dat hij hier slaapt, en evenveel als ieder ander. Dit recht vervalt nooit, ook niet in een droog jaar.
- 3 Op het Laagveld wordt geploegd en niet gebouwd. Wie daar toch een huis of een schuur zet, breekt die binnen dertig dagen af op eigen kosten, en de grond komt terug bij de akkers.
- 4 Niemand neemt uit de bron meer dan vijftien maten water op één dag, ook niet wie het meeste land bezit of het meeste vee houdt. Wie meer neemt, betaalt de raad tien schelp voor elke maat te veel.
- 5 Visserij mogen hun boot op elk strand van het eiland trekken en er hun netten drogen. Niemand vraagt hun daarvoor iets en niemand jaagt hen weg, behalve wanneer de haven zelf die plaats nodig heeft.
- 6 Als het water in de bron onder de derde kerf van de peilstok zakt, roept de raad binnen drie dagen de eilandvergadering samen. De vergadering, en zij alleen, verdeelt dan het water tot de regen komt.
- 7 Naar de school gaat ieder kind tot het twaalf jaar oud is. De school staat op ten hoogste tweeduizend passen van ieder huis; duizend passen is één kilometer, en verder loopt een kind niet tweemaal per dag.

Afwrijfsel van de eerste steen bij de bron, gehakt in het jaar 1183

De beginletter van elke wet is dieper gehakt dan de rest en met rood aangezet.

[superplus08/b_twaalf_platen_met_gehakte_beginletters.jpg](#)

DE TWEDE STEEN ★★★

Regel 1 tot 5 zijn de artikelen acht tot twaalf; regel 6 is de slotformule.

WETBOEK

De tweede steen — de artikelen acht tot twaalf

- 1 Aan wie het langst op Almara woont, komt bij droogte het water van de bron het eerst toe. Daarna komt wie er korter woont, en het laatst wie er dit jaar of vorig jaar is aangekomen.
- 2 Langs de haven staat geen looierij, geen visrokerij en geen smidse die vuur stookt na zonsondergang. Wat stinkt of rookt, staat beneden de wind en beneden het water van het dorp.
- 3 Leden van de raad worden door de eilandvergadering gekozen voor drie jaar. Niemand blijft langer dan tweemaal na elkaar in de raad, en wie eruit gaat, legt eerst rekenschap af van het geld.
- 4 Elk geschil over water wordt beslecht door de raad. De raad hoort beide partijen en beslist binnen de dertig dagen; zolang hij niet beslist heeft, verandert er niets aan wat er was.
- 5 Niets van dit boek wordt veranderd dan met twee derden van de eilandvergadering, en nooit in hetzelfde jaar waarin het voorstel gedaan is. Een verandering wordt in de steen gehakt, niet op papier geschreven.
- 6 Zo gehakt in twee stenen bij de bron, in het jaar 1183, door de tweeënveertig stichters van Almara, en voorgelezen aan de vergadering op de eerste dag van de oogst.

Afwrijfsel van de tweede steen bij de bron

De tweede steen staat scheefgezakt, met de voet in het natte gras bij de bron.

superplus08/b_de_tweede_steen_bij_de_bron.jpg

8

Het zegel van de stichters: een bron die opwelt tussen drie ruggen, geen naam.

superplus08/b_zegel_met_bron_tussen_drie_ruggen.jpg

De negende dag van juli ★ ★ ★

Almara, de negende dag van juli, in het jaar 1247

Uit het register van de waterschrijver

- 1 Ik ben Maren, waterschrijver van Almara, en ik hou het register van de bron bij sinds elf jaar. Vanmorgen stond het water onder de derde kerk van de peilstok. Ik heb het drie keer gemeten voor ik het opschreef, want wie dit opschrijft, zet een wet in werking.
- 2 Het wetboek, dat in de elfde eeuw in de steen is gehakt, zegt wat er dan gebeuren moet: de raad roept binnen drie dagen de eilandvergadering samen. Ik heb de steen zelf nagelezen om zeker te zijn, en ik ben naar de raad gegaan met het afwrijfsel onder mijn arm.
- 3 De raad heeft mij aangehoord en gezegd dat dit geen wet was maar een geschil, en dat een geschil over water bij hem hoort. Hij nam er dertig dagen voor, zoals het boek hem voor geschillen toestaat. Ik heb gezegd dat dat te lang was. Men heeft mij bedankt en naar huis gestuurd.
- 4 Het geschil ging tussen twee huizen. Het huis van Verrin woont hier zestig jaar en heeft het meeste land aan de rivier. Het huis van Dolm is twee zomers geleden met de veerboot aangekomen, met zeven kinderen en zonder één el grond.
- 5 Verrin vroeg het water het eerst, omdat hij er het langst is. Dolm vroeg evenveel als ieder ander, omdat hij hier slaapt. Zij haalden allebei een artikel aan, en zij hadden allebei een artikel dat hun gelijk gaf. Dat is het ongemak waar dit blad over gaat.

Register van de bron, eerste blad

De peilstok in de bron: het water staat onder de derde kerk van anderen.

superplus08/b_waterput_met_peilstok.jpg

beeld

superplus08/b_droge_bedding_van_de_slingerrivier.jpg

De achtste dag van augustus ★ ★ ★

Almara, de achtste dag van augustus, in het jaar 1247

Uit het register van de waterschrijver – vervolg

- 1 Dertig dagen later heeft de raad beslist, en hij heeft Verrin gelijk gegeven. Hij las het artikel dat zegt dat wie het langst op Almara woont bij droogte het eerst aan de beurt is, en hij hield zich daaraan. De eilandvergadering is deze zomer nooit samengeroepen.
- 2 Ik heb die dag de bron gemeten: drieduizend maten, en er zijn tweehonderdveertig monden op dit eiland. Wie kan rekenen, ziet meteen dat er voor niemand vijftien maten waren, ook niet voor Verrin. De raad had niet moeten kiezen wie eerst kwam, maar hoeveel er voor ieder was.
- 3 De huizen die het laatst aangekomen waren, kregen de laatste dagen niets. Twee huizen, samen elf mensen, zijn in september met een schip naar Beauvent overgestoken. Dat schip is in oktober teruggekomen, en wat het toen meebracht staat in een ander boek dan het mijne.
- 4 Ik schrijf dit op omdat een register geen mening heeft en ik wel. Twee artikelen van onze stichters kunnen niet allebei waar zijn op dezelfde dag. Zolang dat zo blijft, kiest niet de wet maar de raad, en de raad kiest wie hij kent.
- 5 Onder dit blad druk ik mijn zegel: de bron die opwelt tussen de drie ruggen. De stichters hebben dat teken gekozen en niet hun eigen naam, en ik denk dat zij daar iets mee bedoeld hebben. Wie de twaalf artikelen na elkaar leest, leest het een tweede keer.

Register van de bron, tweede blad

De peilpaal in de baai: acht el, ook bij laag water.

superplus08/b_boot_in_de_baai_bij_de_dieptepaal.jpg

De halve kring banken van de eilandvergadering, die zomer nooit gebruikt.

superplus08/b_lege_bank_van_de_vergadering.jpg

Twee wetten die niet allebei waar kunnen zijn ★ ★ ★

Een tegenspraak bewijs je niet met een gevoel, maar met twee regelnummers.

Zo verwijst je

Schrijf altijd waar je het gevonden hebt: **steen 1, regel 3** of **register, blad 2, regel 4**. Een bewering zonder regelnummer telt hier niet mee.

Twee mensen wijzen naar dezelfde steen en naar een andere regel.
superplus08/b_twee_handen_bij_dezelfde_steen.jpg

1 Twee van de twaalf artikelen kunnen op dezelfde dag niet allebei waar zijn. Zoek ze en schrijf van allebei het regelnummer en de zin die botst.

waar staat het?	de zin die botst

2 Welk van de twee wint? Boven de eerste steen staat één zin die het antwoord geeft. Schrijf die zin over en leg uit wat ze beslist.

3 De raad nam dertig dagen. Welk artikel had hij die zomer moeten volgen, en binnen hoeveel dagen? Hoeveel dagen te laat was de eilandvergadering dan?

Het oneerlijke artikel, de eeuw en het woord in de steen ★★ ★

Drie dingen kloppen niet. Ze staan alle drie in wat je gelezen hebt.

WAT JE HIER NOG UITHAALT

Een wet kan kloppen en toch oneerlijk zijn. Een jaartal kan kloppen en de eeuw ernaast niet.

De grenssteen aan de rand van het Laagveld, met het jaartal 1183 in de kop gehakt.

superplus08/b_grenssteen_met_jaartal.jpg

- 1 Eén artikel pakt oneerlijk uit: het geeft iemand voorrang om iets waar hij zelf niets voor gedaan heeft. Welk artikel is dat, en wie verliest erdoor? Herschrijf het zo dat het wél eerlijk is.

- 2 Op de grenssteen staat 1183. In het register staat in welke eeuw die steen gehakt is. Klopt die eeuw? Verbeter ze, en reken uit hoeveel jaar er tussen de steen en het geschil ligt.

- 3 Zet de vier gebeurtenissen in de goede volgorde en vul de twee laatste kolommen in.

wat gebeurde er	wanneer	hoeveel dagen na de meting
de raad geeft Verrin gelijk		
twee huizen steken over naar Beauvent		
de waterschrijver meet onder de derde kerf		
de eilandvergadering had moeten samenkomen		

- 4 Schrijf de eerste letter van elk van de twaalf artikelen onder elkaar, in volgorde. Lees wat er staat.

Het woord in de steen

Acht kaartjes, zes plaatsen ★ ★ ★

Knip eerst alles uit. Plak pas als je gemeten hebt.

Zo werkt het bord

De zes regels staan in de cartouche rechts op het A3-bord. Ze bepalen niet wát je bouwt, wel waar het mag komen.

- Zes van deze acht kaartjes komen in de zes gestreepte vakken van de bouwlijst.
- Jij kiest zelf welk kaartje in welk vak komt; schrijf er het vakje bij, bijvoorbeeld D5.
- Twee kaartjes horen er niet bij. Welke twee, dat zoek je uit op blad 9.

Een lege eilandkaart, een lat, een schaar en een potje lijm.
superplus08/b_lege_kaart_op_de_bouwtafel.jpg

twintig lage huizen
superplus08/b_kaart_
01_nederzetting.jpg

De nederzetting

twintig huizen en een
plein — 2 ha

een kade van steen
superplus08/b_kaart_
02_haven.jpg

De haven

een kade van 120 m —
plaats voor vier boten

de vlakke akker
superplus08/b_kaart_
03_akker_a.jpg

Graanakker A

15 ha — 36 000 kg
graan

de akker om de bocht
superplus08/b_kaart_
04_akker_b.jpg

Graanakker B

18 ha — 43 200 kg
graan

de bel draagt 2 km ver
superplus08/b_kaart_
05_schoonbel_aan_een
_boom.jpg

De school

één klas — 0,4 ha — de
bel draagt 2 km ver

twaaalf meter diep
superplus08/b_kaart_
06_waterput.jpg

De waterput

12 m diep — zes
emmers tegelijk

hoort waar de wind staat
superplus08/b_kaart_
07_windmolen.jpg

De windmolen

12 m hoog — maalt
300 kg per dag, staat
graag op de vlakte

gebouwd in het jaar 1100
superplus08/b_kaart_
08_vuurtoren.jpg

De vuurtoren

14 m hoog — staat op
de Zuidpunt sinds het
jaar 1100

Meten, en dan pas plakken ★ ★ ★

Elke plaats die je kiest, moet je met de lat kunnen verdedigen.

Twee centimeter is één kilometer

Dit bord staat op 1 : 50 000: 2 cm op het papier is 1 km in het echt. Je kaart van blad 3 staat op 1 : 100 000 en is half zo groot. Meet met de lat.

In de schuur liggen drie rijen van zes zakken; elke zak weegt zestig kilogram.
superplus08/b_graanschuur_met_zakken.jpg

1 Vul voor elk bouwwerk het vakje in dat je gekozen hebt, en de regel die het moet doorstaan. Zet in de laatste kolom hoe je gecontroleerd hebt dat het klopt.

bouwwerk	vakje	hoe ik het gecontroleerd heb
de haven		
de nederzetting		
graanakker A		
de school		
de waterput		

2 Meet je weg van de haven naar de nederzetting met de lat. Hoeveel centimeter is dat, en hoeveel kilometer? Blijf je onder de zeven?

.....

.....

3 Twee kaartjes horen niet op het bord. Welke twee, en welke regel of welk artikel houdt ze tegen?

.....

.....

4 Hoeveel kilogram graan ligt er in de schuur? Voor hoeveel mensen is dat een jaar genoeg, aan 180 kg?

.....

.....

Veertien uitgaven, dertigduizend schelp ★★★

Alles wat de raad wil, kost 33 000. Alles wat de raad heeft, is 30 000.

DE REGELS VAN DE KAS

Op elk kaartje staat één uitgave. Samen zijn ze 33 000 schelp waard, en jouw begroting is precies 30 000 schelp.

- Elke post krijgt minstens één kaartje; een post zonder kaartje bestaat niet.
- De school krijgt samen minstens 6 000 schelp, gezondheid samen minstens 3 000.
- Het kaartje **zes putten uitgraven** blijft altijd liggen: zonder putten geen eiland.

beeld

superplus08/b_telplank_me
t_schelpen.jpg

4 500 schoolhuis met twee klassen — school	1 500 meester voor één jaar — school	900 boeken en leien — school	5 000 kade van steen — haven en weg
1 800 kraan en loods — haven en weg	2 800 de weg van 7 km — haven en weg	3 000 veldhospitaal — gezondheid	1 500 vroedvrouw en heelmeester — gezondheid
2 400 zes putten uitgraven — water en putten	600 putrand en peilstok — water en putten	5 200 schuur voor 60 ton graan — voorraadschuur	800 droogzolder — voorraadschuur
1 400 raadshuis — bestuur en reserve	1 600 reserve voor een slecht jaar — bestuur en reserve		

PLAK TOT HET KLOPT ★★★

Zes posten, en samen precies dertigduizend schelp.

KASBOEK

EERST REKENEN, DAN LIJMEN

Leg de kaartjes eerst los in de vakken en tel op. Klopt het op 30 000? Pas dan lijm je. Wat je weglaat, leg je apart: je moet het straks nog verantwoorden.

Zes houten bakjes op de raadstafel, en één bakje ernaast voor wat afvalt.

superplus08/b_raadstafel_met_zes_bakjes.jpg

Plak de kaartjes van elke post in haar vak

school*minstens 6 000***haven en weg***de kade en de weg***gezondheid***minstens 3 000***water en putten***de zes putten blijven***voorraadschuur***voor het slechte jaar***bestuur en reserve***wie rekenschap aflegt*

- 1** Welke kaartjes heb je weggelaten, en samen voor hoeveel schelp? Verantwoord elke schrapping in één zin, en tel je zes posten na.

Een teken en geen naam ★★☆☆

Van de Raad van de Vier Havens, de laatste dag van april

Aan de bestuurder van Almara

U hebt uw grondwet geschreven. Er ontbreekt nog één ding: een zegel. Wij vragen u er een te ontwerpen en het onder het laatste artikel van uw eigen grondwet te plakken, want een wet zonder zegel is een voorstel.

De stichters hebben in hun zegel geen naam gezet en geen gezicht, maar een bron die opwelt tussen drie ruggen. Wie dat teken zag, wist meteen waar het eiland van leefde. Kies dus iets wat uw eiland draagt, en niet iets wat u mooi vindt.

Teken het rond, in lijnen, zonder letters. Knip het daarna uit langs de rand en plak het op uw grondwet. Wat wij hier bewaren, is het afdrukje; wat u bewaart, is het eiland.

beeld

superplus08/b_zegelijzer
_en_rode_was.jpg

1 Ontwerp het zegel van Almara.

Alleen lijnen, geen letters. Teken eerst klein in de hoek wat je wil laten zien, en zet het dan groot in de cirkel.

Knip je zegel uit langs de rand en plak het onder artikel tien van je eigen grondwet.

